

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

ЛЕСЬКО НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 342.9:351](477):343.62-053.2(043.3)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД
НАСИЛЬСТВА ТА ІНШИХ ПРОТИПРАВНИХ ДІЙ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом

Науковий консультант – доктор юридичних наук, професор,
Бортник Надія Петрівна,
Навчально-науковий інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка», завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Ярмакі Христофор Петрович,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри адміністративного права та адміністративного процесу;

доктор юридичних наук, професор,
Пстков Сергій Валерійович,
Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради з прав людини Верховної Ради України,
Директор Департаменту регіональних представництв;

доктор юридичних наук, доцент,
Тильчик Ольга Віталіївна,
Національний університет Державної фіскальної служби України,
професор кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки.

Захист відбудеться «6» травня 2019 р. о 9:30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, ауд. 226 головного корпусу).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розісланий «5» квітня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У ХХІ столітті світове товариство, ґрунтуючись передусім на загальногуманістичних принципах та керуючись відповідальністю держав перед своїми громадянами, дедалі більше звертає увагу на проблему звільнення міжнародної спільноти від будь-яких проявів насильства. Слід зазначити, що весь історичний шлях, який пройшло людство, подано двома формами буття соціуму – війною і миром. Епоха насильства приходить на зміну епосі ненасильства, і навпаки, але найчастіше суспільство перебуває у цих двох іпостасях свого буття одночасно.

Поняття «насильство» утвердилося в свідомості людини ХХІ століття. Насильство щодо дітей, насильство в засобах масової інформації, незаконне насильство в поліції, насильство на вулицях, насильство влади стосовно громадян, інформаційне насильство – все це реалії сьогоднішнього життя. За таких умов правова проблема захисту дітей від насильства та інших протиправних дій сьогодні пов'язана із найважливішим завданням української держави – захистом прав людини і прав дитини зокрема, оскільки від цього залежить майбутнє нашої держави.

Насильство щодо найменш захищених членів суспільства – дітей, є об'єктивним «індикатором» всіх негативних тенденцій в суспільстві. Насильство над дітьми залишається загальносвітовим «прокляттям», і боротися з ним необхідно без зволікання. На жаль, світова спільнота все ще не повною мірою розуміє масштаби насильства і його наслідки для життя і нормального розвитку дітей, тоді як мільйони дітей продовжують страждати від його постійного прояву. Своєчасна реакція на повідомлення про насильство та інші протиправні дії щодо дітей, безсумнівно, сприятимуть проведенню профілактичних заходів, спрямованих на усунення, блокування та нейтралізацію детермінант їхньої протиправної поведінки.

Україна є учасницею більшості міжнародних договорів, прийнятих на рівні ООН, а також конвенцій Ради Європи, які відіграють провідну роль у міжнародному захисті прав дитини. Визнані міжнародні стандарти захисту дітей від насильства загалом втілені у національному законодавстві України. Положення національного законодавства свідчать, що державна політика захисту дітей від насильства та інших протиправних дій є одним із пріоритетів державно-правової політики України.

Питання насильницької поведінки мають особливе місце у науковому пошуку таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: О. Бандурка, В. Голіна, О. Гумін, А. Долгова, О. Джу́жа, А. Закалюк, А. Зелінський, В. Кудрявцев, П. Михайленко, Г. Мінковський та багато інших.

Вагомий внесок у розробку проблеми насильства в сім'ї та його запобігання здійснили А. Блага, В. Брижик, А. Волошук, В. Галуцько, Б. Го-

ловкін, Т. Журавель, О. Кочемировська, Л. Крижна, К. Левченко, Ю. Лисюк, О. Мартиненко, Ю. Приколотіна, Г. Христова, Х. Ярмакі, М. Ясеновська та інші.

Питання, присвячені проблемам адміністративно-правового регулювання захисту дітей від насильства, стали предметом дослідження низки дисертаційних робіт, з-поміж яких слід назвати праці: Г. Горбової, О. Ткаленко, О. Коломоєць, О. Ковальової, Н. Шамрук та ін. Окремі положення дослідження сформульовано під впливом наукових праць учених-адміністративістів: В. Авер'янова, О. Бандурки, А. Берлача, Н. Бортник, Р. Ігоніна, В. Колпакова, І. Личенко, Д. Лук'янця, О. Остапенка, С. Петкова, А. Суббота, О. Тильчик та ін.

Окремі аспекти проблеми захисту дітей від насильства та інших протиправних дій під час ведення бойових дій були предметом досліджень таких науковців і юристів-міжнародників, як: М. Антонович, М. Гнатівський, А. Мацко, А. Пшенична, В. Репецький, О. Шевченко-Бітенська та ін.

Проблему насильства у школах вивчали такі психологи, соціологи та педагоги, як: І. Гайдамашко, А. Губко, О. Корабльова, О. Ожйова, С. Стельмах. Проблеми насильства серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів та запобігання йому в українській кримінології досліджувала І. Лубенець.

Правові засади захисту дітей від торгівлі людьми та сексуальної експлуатації досліджували: І. Доляновська, Н. Зелінська, В. Іващенко, Н. Плахотнюк, С. Косенко та інші.

Незважаючи на активне дослідження в Україні проблеми захисту дітей від насильства, питання державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій окремо не було досліджено. В наявних наукових працях ці аспекти висвітлювались або фрагментарно, або у межах значно ширшої проблематики.

Натомість дослідження сучасного стану державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій, а також вироблення на цій основі пропозицій для вдосконалення законодавства у вказаній сфері є вкрай важливим і необхідним. Адже, дбаючи про дітей, нація дбає про своє майбутнє, тому вироблення напрямів протидії насильству та іншим протиправним проявам щодо дітей потребує окремого дослідження, з урахуванням усіх особливостей сьогодення, що й зумовило актуальність цієї теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року; спрямована на реалізацію Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 та відповідає

вимогам Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 року (ст. 3).

Тема дисертаційної роботи відповідає науковому напрямку Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»: «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», затвердженому Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» від 24.06.2014 р., протокол № 5. Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»: «Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (державний реєстраційний номер 0116U004099).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на основі аналізу правової доктрини, положень вітчизняного й зарубіжного законодавства та практики його застосування розглянути адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій та виробити дієві рекомендації щодо її удосконалення.

Реалізація окресленої мети зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- вивчити історіографію проблеми та сформувані напрями наукового дослідження;
- проаналізувати теоретико-методологічні засади наукового дослідження захисту дітей від насильства та інших протиправних дій;
- здійснити аналіз правових основ формування сучасної державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій;
- проаналізувати стан та тенденцію насильства в Україні;
- узагальнити детермінанти, що обумовлюють насильство над дітьми;
- розглянути правове регулювання захисту дітей від насильства в сім'ї;
- розкрити правові засади захисту дітей від торгівлі людьми та сексуальної експлуатації;
- проаналізувати найгірші форми використання дитячої праці;
- узагальнити правові основи захисту дітей від насильства в освітньому середовищі;
- охарактеризувати захист дітей від насильства під час воєнних дій та збройних конфліктів;
- проаналізувати законодавче регулювання діяльності суб'єктів у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій;

- узагальнити досвід зарубіжних країн у сфері захисту дітей від насильства;
- розглянути адміністративну відповідальність за вчинення насильства щодо дітей в сім'ї;
- здійснити аналіз правового регулювання захисту дітей від негативного впливу Інтернету;
- з'ясувати зміст кібербулінгу як новітнього виду насильства над дітьми;
- розглянути віктимологічне запобігання насильства щодо дітей;
- виділити правові аспекти удосконалення законодавства у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій;
- розкрити зміст правового виховання дітей як форми реалізації державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій.

Предмет дослідження – адміністративно-правовий захист дітей від насильства та інших протиправних дій.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і завдань, забезпечення достовірності отриманих результатів та висновків використано систему методів наукового пізнання. Діалектичний метод сприяв розгляду і дослідженню проблеми в єдності її соціального змісту та юридичної форми і здійсненню системного аналізу державної політики України у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1). Системно-структурний метод дозволив дослідити державну політику у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій як цілісну сукупність елементів, що взаємодіють між собою (підрозділи 4.1, 5.1, 5.4). Використання соціологічного та статистичного методів сприяло узагальненню юридичної практики, аналізу емпіричної інформації, пов'язаної з темою дисертаційного дослідження (підрозділи 2.2, 5.1, 5.2, 5.3). Історико-правовий метод застосовувався для вивчення етапів розвитку законодавства стосовно державної політики України у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій (підрозділи 1.1, 2.1, 6.1).

Порівняльно-правовий метод використано під час огляду й вивчення юридичної літератури, основних наукових підходів щодо вирішення поставлених завдань дослідження й аналізу вітчизняного законодавства у процесі з'ясування його співвідношення з аналогічними нормами зарубіжного законодавства (підрозділи 1.1, 4.2). Формально-юридичний метод застосовано під час дослідження нормативних джерел наукової роботи, що дало змогу виявити недоліки чинного законодавства України, яке регулює діяльність суб'єктів у сфері захисту дітей від насильства та інших проти-

правних дій та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення їхньої діяльності (підрозділи 3.1–3.5, 6.2, 6.3).

Вищевказані методи у взаємозв'язку із загальними логічними методами і прийомами (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія) дозволили всебічно й ефективно дослідити адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі філософії, теорії управління, адміністративного права, інформаційного права, кримінального права, кримінології, соціології, інших галузевих правових наук.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні нормативно-правові акти ООН і Ради Європи, що регулюють правові засади захисту дітей від насильства та інших протиправних дій.

Емпіричну основу дослідження становлять результати узагальнення практики застосування чинного законодавства, щорічні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та правозахисних організацій, матеріали Державної служби статистики України, довідкові видання, аналітичні видання, результати опитування працівників органів Національної поліції України та дітей.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є комплексним монографічним дослідженням проблем, пов'язаних з адміністративно-правовим забезпеченням формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій в Україні.

Основні результати роботи, що становлять наукову новизну і практичну значущість, полягають у такому:

вперше:

– запропоновано авторське визначення поняття «насильство щодо дітей» – це будь-яка умисна, протиправна дія чи бездіяльність або погроза застосування дії чи бездіяльності психологічного, економічного, фізичного, сексуального характеру щодо дитини в сім'ї або поза нею, якщо ці дії або бездіяльність завдають моральну чи матеріальну шкоду, шкоду фізичному, психічному здоров'ю, моральному розвитку дитини, у тому числі: систематичне насильство (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне) одних дітей над іншими, вчинення насильства в будь-якій формі у присутності дитини;

– окреслено поняття «державна політика захисту дітей від насильства та інших протиправних дій» — це напрям внутрішньої правової політики держави, що формує основні завдання, принципи правового

впливу на насильство та інші протиправні дії, що вчиняються стосовно дітей, а також надання всебічної допомоги постраждалим дітям, та виражається в нормах закону, практиці їх застосування;

— аргументовано, що ефективність державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій, передусім, базується на ефективності норм закону і залежить від дії всього механізму адміністративно-правового регулювання. Ефективність державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій визначається рівнем досягнення поставлених перед нею завдань, адекватністю між запланованим та досягнутим;

— виявлено, що незважаючи на глибоку доктринальну розробку основ профілактичної політики, вона не отримала в державі закріплення на рівні концепції. Сьогодні назріла нагальна потреба розробки та затвердження на державному рівні концепції запобігання правопорушенням, прийняття Закону України «Про запобігання правопорушенням», теоретичне обґрунтування та закріплення на нормативному рівні системи та видів заходів щодо запобігання правопорушенням, процедури їхньої реалізації;

— обґрунтовано необхідність створення при Міністерстві соціальної політики України Департаменту з попередження насильства та інших протиправних дій щодо дітей, який би здійснював свою діяльність за такими напрямками: координація діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання і протидії насильству та іншим протиправним діям стосовно дітей; захист прав і законних інтересів дітей; попередження вчинення щодо дітей насильницьких та інших протиправних дій; запобігання втягнення дітей в антигромадську діяльність;

— наведено аргументи на користь доречності ліквідації центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, натомість доведено доцільність створення в службах у справах дітей сектору соціальної роботи, в обов'язки якого входила б соціальна робота із сім'ями, дітьми та молоддю, які перебувають у складних життєвих умовах;

— запропоновано створення незалежної психолого-юридичної служби в притулках для постраждалих, центрах медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, яка б забезпечувала правовий захист жінок і дітей, була б з'єднувальною ланкою між сторонами конфлікту, правоохоронними органами, громадськими організаціями;

— визначено поняття «державна статистична звітність випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» — це форма звітності, що затверджується спеціально уповноваженим органом у сфері запобігання та протидії домашньому насильству про кількісні та якісні характеристики випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі;

— доведено потребу удосконалення показників у формах державної статистичної звітності стосовно запобігання насильству щодо дітей. Зокрема, для органів управління освітою, навчальних закладів запровадити такі показники: кількість звернень та повідомлень про випадки жорстокого поводження щодо дитини (насильство щодо дітей в сім'ї, насильство щодо дітей з боку працівників навчальних закладів, з боку учнів навчальних закладів); кількість звернень та повідомлень про випадки жорстокого поводження щодо дитини в інтернатних закладах системи освіти; кількість дисциплінарних стягнень, застосованих до працівників навчальних закладів за вчинення аморальних дій (зокрема, жорстокого поводження щодо дитини);

удосконалено:

— основні напрями формування та реалізації державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій;

— підходи щодо здійснення наукового аналізу детермінант, які обумовлюють насильство над дітьми;

— підходи до вирішення проблем адміністративно-правового попередження насильства та інших протиправних дій щодо дітей в епоху глобалізації та становлення інформаційного суспільства;

— напрями підвищення ефективності державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій;

набули подальшого розвитку:

— положення про необхідність запровадження кримінальної відповідальності за розміщення та розповсюдження в мережі Інтернет матеріалів, що містять дитячу порнографію, сцени насильства, комерційну експлуатацію щодо дітей, а також фактів грумінгу та кібербулінгу над дитиною, внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого;

— рекомендації про доцільність стимулювати дослідження проблем державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій в академічних закладах;

— пропозиції щодо змін і доповнень до Закону України «Про охорону дитинства», Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Закону України «Про освіту», Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також Кримінального кодексу України;

— положення про необхідність посилити інтенсивність профілактичної роботи із запобігання насильству щодо дітей в громадах, зокрема серед батьків та у шкільному середовищі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять і науково-теоретичний, і практичний інтерес, а саме — можуть бути використані:

— у науково-дослідній сфері — положення та висновки дисертації можуть бути основою для подальшого напрацювання питань, пов'язаних з адміністративно-правовим забезпеченням формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій;

— у сфері правотворчості — у підсумку дослідження сформульовано низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства, що стосуються державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій (*акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя від 27 лютого 2018 р. № 04-29/15-362; акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції від 15 лютого 2018 р. № 04-17/16-171(32422)*);

— у правозастосовній діяльності — для підвищення ефективності державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій (*акт впровадження Залізничного ВП ГУНП у Львівській області від 28 грудня 2017 р. № 14405/38/01-17; акт про впровадження Департаменту освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації від 24 квітня 2018 р. № 01-10/1620*);

— у навчальному процесі — під час організації освітньої діяльності та викладання навчальних дисциплін адміністративно-правового циклу, а також для підготовки методичних розробок, підручників, навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Інформаційне право» (*довідка Національного університету «Львівська політехніка» від 23 жовтня 2017 р. № 67-01-1703; акт Львівського державного університету внутрішніх справ від 18 грудня 2018 р. № 73*).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації висвітлено в доповідях і повідомленнях на таких науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса)» (м. Львів, 29 січня 2016 р.); науково-практичній конференції «Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції» (м. Львів, 8–9 лютого 2016 р.); науково-практичному круглому столі «Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 29 лютого 2016 р.); круглому столі «Міграція: сучасний стан, причини і наслідки» (м. Львів, 27 травня 2016 р.); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 30 травня 2016 р.); науково-практичній конференції «ІТ-право:

проблеми і перспективи розвитку в Україні» (м. Львів, 18 листопада 2016 р.); VI Міжнародному молодіжному фестивалі «Litteris et Artibus» (м. Львів, 24–26 листопада, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Міграція між Україною та ЄС: виклик безвізового режиму» (м. Львів, 15 грудня 2016 р.); Міжнародній конференції «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (м. Львів, 28 лютого 2017 р.); науково-практичній конференції з міжнародною участю «Психологія національної безпеки» (м. Львів, 25 квітня 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Тенденції розвитку адміністративного права в Україні» (м. Львів, 27 квітня 2017 р.); круглому столі «Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів» (м. Львів, 15 травня 2017 р.); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 30 травня 2017 р.); науковому семінарі «Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики» (м. Львів, 23 червня 2017 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні» (м. Львів, 17 листопада 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наука у контексті сучасних глобалізаційних процесів» (м. Полтава 19 листопада 2017 р.); VII Міжнародному молодіжному науковому форумі «Litteris et Artibus» (м. Львів, 23–25 листопада 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні погляди на актуальні питання правових наук» (м. Запоріжжя, 24–25 листопада 2017 р.); науково-практичній конференції «Новітні тенденції сучасної юридичної науки» (м. Дніпро, 1–2 грудня 2017 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання правових та гуманітарних наук в сучасних умовах» (м. Черкаси, 9 грудня 2017 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика розвитку наукових знань (частина VI)» (м. Київ, 28–29 грудня 2017 року); Міжнародному науково-практичному круглому столі «Моделі допомоги на шляху інтеграції внутрішньо переміщених осіб» (м. Львів, 12 грудня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри» (м. Суми, 25–26 квітня 2018 р.); Всеукраїнській конференції «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (м. Львів, 27 березня 2018 р.); Сьомій Всеукраїнській науково-теоретичній Інтернет-конференції «Судова влада в Україні та інших державах: історія та сучасність (аспекти права)» (м. Львів, 25 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції з нагоди 120-річчя Національного університету біоресурсів і природокористування України «Сучасна соціально-економічна система: парадигма, завдання і тенденції»

(м. Ніжин, 27 квітня 2018 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психологія національної безпеки і благополуччя особистості» (м. Львів, 26–27 квітня 2018 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів та аспірантів «Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення» (м. Київ, 24 жовт. 2018 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано в 53-х наукових працях, а саме: одноосібній монографії, 24-х наукових статтях, з них — 19 у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань України (18 — включених до наукометричних баз даних — Index Copernicus); 3 — у періодичних іноземних виданнях, 2 — у наукових виданнях, які не внесені до переліку фахових видань України, а також 28 тез виступів на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, що містять дев'ятнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, розміщених на 63 сторінках (618 найменувань) та додатків, що розміщені на 49 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 490 сторінок, з них 357 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** викладено актуальність теми дисертації, розкрито зв'язок роботи з відповідними науковими планами і програмами, визначено об'єкт, предмет, мету й основні завдання дослідження, охарактеризовано методологічну основу роботи, її наукову новизну і практичне значення, наведено інформацію про апробацію теоретичних положень роботи, її структуру та обсяг, а також дані щодо публікацій.

Розділ 1 «Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Історіографія проблеми та напрями наукового дослідження»* розглянуто наукові підходи щодо розуміння таких понять, як «насильство», «агресія», «примушення», «жорстоке поводження з дітьми», «катування», «фізичний примус». Зауважено, що сучасна наука напрацювала значну кількість тлумачень поняття насильства. Відтак наведено авторську позицію щодо розуміння поняття «насильство щодо дітей».

Проаналізувавши історичні етапи розвитку суспільства, визначено, що певні зміни у ставленні до дітей, зокрема застосування насильства залежали від рівня розвитку людства. До двадцятого століття людство не розглядало насильство щодо дітей як серйозну проблему або привід для занепокоєння. Протягом багатьох століть батьківська любов зовсім не виключала, а передбачала насильство стосовно дітей. Тільки на початку XXI століт-

тя світ визнав право дитини на особисту думку, власні почуття та індивідуальні бажання.

У *підрозділі 1.2 «Теоретико-методологічні засади наукового дослідження захисту дітей від насильства та інших протиправних дій»* визначено, що питання про методи конкретних досліджень є одним із найважливіших, оскільки від наукової обґрунтованості відповідних методів, їхньої адекватності цілям, предмету і об'єкту дослідження, від уміння користуватися ними залежить надійність і вірогідність одержуваних даних.

Методологія наукового дослідження — це не каталог готових методів, що дають змогу описувати і пояснювати правові явища. Дослідження державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій здійснювалося з використанням усього комплексу методів, кожен з яких має свою сферу і рівень застосування, а також у різний спосіб впливав на отримані результати. Саме тому, не існує універсального методу, а необхідно проводити комплексні дослідження, що дають змогу порівнювати, коректувати висновки, що одержані при використанні різних методів.

Дослідження державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій проводилось з використанням загальнофілософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів. Поєднання різних типів та рівнів методів у науковому дослідженні дозволило об'єктивно та всебічно висвітлити окремі аспекти проблематики формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій.

Розділ 2 «Державна політика у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій як складова державної молодіжної політики» містить три підрозділи.

У *підрозділі 2.1 «Правові основи формування сучасної державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій»* вказано, що проблема захисту дітей від насильства та інших протиправних дій є надзвичайно серйозна, а її вирішення вимагає об'єднання зусиль не лише державних органів, громадських та міжнародних організацій, а й науковців та практиків. У цьому процесі найвагоміша роль відводиться державі, яка повинна сформувати відповідну державну політику щодо захисту дітей від насильства та інших протиправних дій, і цілеспрямовано її реалізовувати.

У контексті задекларованого питання розглянуто наукові погляди на тлумачення термінів: «державна політика», «публічна політика», «молодіжна політика», «ювенальна політика». З урахування підходів до розуміння державної політики запропоновано визначення державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій як напрям внутрішньої правової політики держави, що формує основні завдання, принципи право-

вого впливу на насильство та інші протиправні дії, що вчиняються стосовно дітей, а також надання всебічної допомоги постраждалим дітям та виражається в нормах закону, практиці їх застосування.

Проаналізовано основні напрями державної політики у сфері попередження насильства в сім'ї, що закріплені у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII, окреслено проблеми діяльності органів і установ, на які покладається здійснення заходів запобігання та протидії домашньому насильству.

У підрозділі 2.2 «*Насильство в Україні: стан та тенденція*» констатовано, що сучасним глобальним викликом стає проблема насильства, насамперед щодо дітей. У суспільстві насильство щодо дітей часто розглядається або як заборонена тема, або як загальноприйнята норма, або як необхідна форма дисципліни. Про випадки насильства щодо дітей рідко стає відомо. В результаті, інформація про випадки насильства щодо дітей залишається мізерною, складає лише верхівку великого айсберга.

Акцентована увага на тому, що насильство стосовно дітей в сім'ї є латентним правопорушенням, а тому існуючі статистичні дані не відображають його реальних масштабів. Проблема латентності правопорушень, що вчиняються стосовно дітей у сфері сімейних стосунків, є однією з найскладніших в перспективі виявлення дійсного рівня правопорушень.

У підрозділі 2.3 «*Детермінанти, що зумовлюють насильство над дітьми*» зазначено, що з появою держави, суспільство завжди займалося проблемами правопорушень та причинами, що їх породжують. Водночас, до сьогодні існує неоднаковий підхід у визначенні змісту термінів «обставини», «причини», «умови» і «чинники», «детермінанти».

Констатована необхідність підвищити рівень досліджень і збору даних про масштаби поширення, детермінанти насильства щодо дітей. Окрім того, суддям необхідно ефективно реагувати на випадки насильства щодо дітей, які вчинюються повторно чи систематично, а також в обов'язковому порядку судам згідно зі ст. 245 КУпАП встановлювати детермінанти насильства в сім'ї та вносити згідно зі ст. 282 КУпАП до відповідних органів та служб, передусім органів Національної поліції, пропозиції про вжиття заходів щодо усунення цих детермінантів та належного здійснення профілактичної роботи з особами, які перебувають на профілактичному обліку.

Розділ 3 «Нормативно-правові основи державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій» містить п'ять підрозділи.

У підрозділі 3.1 «*Правове регулювання захисту дітей від насильства в сім'ї*» констатовано, що на сучасному етапі нормативно-правова база захисту дітей від насильства в сім'ї переважно сформована. Але механізм її реалізації ще повною мірою не забезпечує захист дітей від насильства в

сім'ї або реальної його загрози. Це переважно відбувається через низький рівень обізнаності населення щодо норм закону, недостатню поінформованість жертв насильства в сім'ї щодо можливих шляхів виходу з кризової ситуації, а з іншого боку – через недовіру населення до працівників поліції і можливостей правосуддя, недостатню кількість кризових центрів для жертв насильства в сім'ї, загалом недостатніх економічних умов для належної реалізації захисних можливостей законодавства у цій сфері.

В Україні рівень контролю, що стосується виявлення насильства щодо дітей у сім'ї на ранніх етапах є достатній. Проте, процедури, що вказані, досі не мають механізму швидкого реагування при виявленні таких сімей та системи довготривалої реабілітації та подальшої адаптації дітей, що зазнали насильства. Окрім того, система реагування на насильство щодо дітей не передбачає швидких механізмів, діючи за якими, дитина сама має змогу звернутись не тільки за правовою допомогою, а й за фізичним та психологічним захистом.

У підрозділі 3.2 «Правові засади захисту дітей від торгівлі людьми» наголошено на тому, що торгівля дітьми є серйозним злочином проти людини, порушенням її основних прав, зокрема, права на життя, свободу та особисту недоторканість, права на свободу від катувань, жорстокого чи нелюдського поводження.

Торгівля людьми може відбуватися за різними формами експлуатації. Так, у правовому полі виокремлюється: трудова, сексуальна, використання в порнобізнесі, примусова вагітність, вилучення органів; проведення дослідів над людиною без її згоди тощо.

Зауважено, що в Україні необхідно встановити кримінальну відповідальність за навмисне вчинення таких дій як цього вимагає Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р.: вироблення дитячої порнографії з метою її розповсюдження, розповсюдження, передача, володіння дитячою порнографією у комп'ютерній системі чи на комп'ютерному носії інформації.

У підрозділі 3.3 «Найгірші форми використання дитячої праці» констатовано, що наявність досконалого трудового законодавства, особливе місце в системі якого приділяється інституту захисту соціально-трудова прав найбільш незахищених категорій працівників, таких як діти, є обов'язковою умовою правової системи будь-якої правової держави. В законодавстві більшості держав світу забороняється або істотно обмежується трудова діяльність дітей, що повною мірою узгоджується з вимогами багатьох нормативно-правових актів, прийнятих на міжнародному рівні.

Аргументовано, що ситуація із поширенням праці дітей, особливо в умовах загострення проблеми бідності, докорінно не змінилася. Перетворення праці дітей у «зловживання владою з боку дорослого» залишається

для суспільства поки невизначеним поняттям, що ускладнює вирішення проблеми. Саме тому, чітка і зважена державна політика захисту дітей від найгірших форм дитячої праці є фундаментом у боротьбі з експлуатацією дітей в Україні.

У підрозділі 3.4 «Правові основи захисту дітей від насильства в освітньому середовищі» констатовано, що насильство стосовно дітей в освітньому середовищі (булінг) – соціальне явище, яке отримало поширення у всьому світі, у тому числі, й в Україні. У ХХІ столітті булінг набув нового соціального наповнення. Запропоновано прийняти загальнодержавну програму з протидії насильству в освітньому середовищі, адже наразі діють лише регіональні програми «Стоп-насильство».

Перспективним напрямом попередження насильства щодо дітей в освітньому середовищі є активне залучення вихователів, вчителів, шкільних психологів до цієї діяльності. Інформація про чинну Національну дитячу гарячу лінію має розповсюджуватись серед дітей саме в дошкільних та шкільних закладах освіти.

У підрозділі 3.5 «Захист дітей від насильства під час воєнних дій та збройних конфліктів» вказано, що крім існуючої в Україні економічної кризи, суспільство переживає триваючий збройний конфлікт на Сході України, що створює додаткові випробовування для дітей та формує нові виклики усій системі органів та служб у справах дітей.

Незважаючи на дію багатьох міжнародно-правових актів, діти продовжують залучатися до воєнних дій та збройних конфліктів в усьому світі. Діти стають не тільки жертвами, але й особами, які самі вчиняють насильство. Дітей перетворюють на засіб ведення війни, систематично вербують у військові формування або викрадають, щоб перетворити в дітей-солдатів. Тому для вирішення цієї глобальної проблеми міжнародній спільноті необхідно посилити заходи, спрямовані проти участі дітей у збройних конфліктах через посилення санкцій щодо держав, які порушують права дітей.

Зазначено, сьогодні для України необхідно в Кримінальному кодексі передбачити окремі склади злочинів вчинених щодо дітей у період збройних конфліктів, зокрема, встановити кримінальну відповідальність за вербування або втягування в інший спосіб дітей до участі у збройних конфліктах.

Розділ 4 «Суб'єкти формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій» містить два підрозділи.

У підрозділі 4.1 «Законодавче регулювання діяльності суб'єктів у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій» зауважено, що найважливішою ознакою системи суб'єктів у сфері захисту дітей від

насильства та інших протиправних дій є наявність значної кількості суб'єктів, що відрізняються характером, формами і методами діяльності, а також своїми повноваженнями. Проаналізовано правовий статус спеціально уповноваженого органу у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; особливості діяльності загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб та інших органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Констатовано, що для забезпечення охоплення всіх дітей необхідною допомогою в Україні має бути вирішена проблема кадрового наповнення державних структур спеціалістами, здатними надавати фахову допомогу дітям, які постраждали від насильства. Окрім того, скорочення кількості спеціалістів, які працюють з дітьми, які зазнали насильства, в штатах служб у справах дітей, в територіальних підрозділах Національної поліції України та інших організаціях негативно впливає на всю систему профілактики насильства щодо дітей. Підкреслено, що, на жаль, повноваження суб'єктів, які здійснюють захист дітей від насильства та інших протиправних дій мають лише загальний характер, реальної взаємодії та злагодженої системи співпраці між цими органами не відбувається.

У підрозділі 4.2 *«Досвід зарубіжних країн у сфері захисту дітей від насильства»* зазначено, що проблема насильства щодо дітей не є характерною лише для України. Цій проблемі значну увагу приділяє вся світова спільнота, адже масштаби проблеми насильства щодо дітей прикро вражають. Однак, лише визнати цю проблему є недостатнім. Головною проблемою боротьби з насильством щодо дітей є те, що воно, як і раніше є соціально прийнятним. У багатьох країнах дитина не вважається повноцінним членом суспільства.

У багатьох європейських країнах існує офіційна і доступна інформація про поширеність насильства над дітьми. Завдяки цій інформації приймаються своєчасні рішення, що спрямовані на боротьбу з насильницькими діями, розробляється і реалізується ефективна політика захисту дітей від насильства. Для України однією з найважливіших проблем є проблема отримання достовірної інформації про поширеність насильства над дітьми. Незважаючи на те, що існують щорічні державні доповіді «Про становище дітей в Україні», де зафіксовані негативні тенденції, що характеризують стан дітей в сучасній Україні: зростання кількості дітей, які залишилися без піклування батьків, зростання кількості дітей із затримкою психічного розвитку, високий рівень правопорушень серед дітей. Проте чітких показників поширеності тих чи інших видів насильства над дітьми в цих матеріалах немає.

Розділ 5 «Адміністративно-правові засади попередження насильства та інших протиправних дія щодо дітей викликаними процесами глобалізації та становленням інформаційного суспільства» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 5.1 «Адміністративна відповідальність за вчинення насильства щодо дітей в сім'ї» доведено, що домашнє насильство носить латентний характер. Водночас, адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства не є достатньо ефективним засобом протидії сімейному насильству та запобігання його рецидивам. Стягнення, передбачені ст. 173-2 КУпАП, мають низький профілактичний вплив

У ХХІ столітті суспільство має усвідомити, що насильство щодо дітей — це не лише проблема самих дітей, а проблема усього суспільства. Запропоновано запровадити обов'язок кожної людини повідомляти про вчинені правопорушення щодо дітей, що завдають моральну чи матеріальну шкоду, шкоду фізичному, психічному здоров'ю, моральному розвитку дитини. Своєчасна реакція на повідомлення про насильство та інші протиправні дії щодо дітей, безсумнівно, сприятимуть проведенню профілактичних заходів, спрямованих на усунення, блокування та нейтралізацію детермінант їх протиправної поведінки. Водночас самі діти мають усвідомлювати своє право на захист від будь-яких проявів насильства.

У підрозділі 5.2 «Правове регулювання захисту дітей від негативного впливу Інтернету» відзначено, що дитина як повноцінний громадянин України має право бути захищеною від будь-якого негативного впливу, що може завдати шкоду її фізичному та психічному здоров'ю.

Наголошено, що забезпечити ефективне правове регулювання мережі Інтернет досить складно адже відсутнє систематизоване законодавство, що регулює відповідні види відносин у всесвітній мережі, окрім того існують об'єктивні особливості функціонування Інтернету.

Для того, щоб захистити дітей від негативного впливу Інтернету, українське суспільство повинно протистояти загрозам, які несе сьогодні інформаційний простір, а державна політика має бути спрямована на підтримку духовного та культурного розвитку дітей. Хоча всесвітня мережа є важливою складовою сучасного життя, проте через недостатнє правове регулювання захисту дітей від негативного впливу Інтернету, вона стає зручним «плацдармом» для протиправної діяльності. Єдиним шляхом виправлення ситуації є якомога швидше внесення змін і доповнень у чинне законодавство.

Зауважено, що ліквідувати насильство в ЗМІ практично не можливо, оскільки вони формують свій порядок денний виходячи із зацікавленості глядача. І, на жаль, насильство є таким, що привертає увагу широких прошарків населення. Саме тому, навчальні заклади повинні сприяти тому,

щоб у дітей сформувались уявлення, що порядок денний, методи діяльності, які нав'язуються ЗМІ чи іншими засобами масової комунікації (соцмережі), мають цінність виключно у символічному, а не в практичному світі. Запропоновано визначення медіанасильства як форми психологічного насильства, що включає пропагування через засоби масової комунікації насильницьких зразків дій, якщо це викликає у постраждалої особи емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдає шкоду психічному здоров'ю.

У підрозділі 5.3 «Кібербулінг як новітній вид насильства щодо дітей» вказано, що вітчизняні дослідники для опису явища цькування, переслідування, насильства в інформаційному просторі використовують такі поняття як «кібербулінг», «кібернасильство», «кіберхуліганство», «кіберагресія», «кіберпереслідування» та ін. Аргументовано запровадження кримінальної відповідальності за розміщення та розповсюдження в мережі Інтернет інформації, що містить дитячу порнографію, сцени насильства, комерційну експлуатацію щодо дітей, а також фактів грумінгу та кібербулінгу над дитиною внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю дитини.

У підрозділі 5.4. «Віктимологічне запобігання насильства щодо дітей» вказано, що одним з найбільш значущих чинників, що викликають латентність правопорушень, пов'язаних з вчиненням насильства щодо дітей, безумовно, виступає підвищена віктимність дітей. Адже діти є фактично беззахисними, перебуваючи під опікою батьків, з огляду на те, що їх життєдіяльність повністю залежить від останніх. Саме віктимологічна профілактика виступає важливим напрям попередження насильства щодо дітей. Досліджено ранню та безпосередню віктимологічну профілактику насильства щодо дітей.

Розділ 6 «Напрями удосконалення державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій» містить три підрозділи.

У підрозділі 6.1 «Філософія ненасильницької боротьби з насильством» розглянуто теорію ненасильства, що являє собою духовне утворення, певний моральний принцип, етико-релігійне переконання. Стратегія ненасильницької боротьби включає низку важливих принципів: ненасильство – це метод боротьби; не можна принижувати супротивника; боротьба спрямована проти насильства.

Підкреслено, що в основі вдосконалення діяльності суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству повинна бути закладена ідея (не формальна) визнання ненасильницької боротьби з насильством. Адже, ненасильство – це ненасильницька боротьба за людську справедливість і свободу.

У підрозділі 6.2 «Правові аспекти удосконалення законодавства у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій» досліджено основні недоліки державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій, окреслено основні напрями удосконалення законодавства в досліджуваній темі.

Зазначено, що підписана у 2011 р. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами матиме для України позитивні наслідки для реалізації державної політики, зокрема й з протидії насильству, спрямованому проти дітей. Проте приєднання України до Конвенції потребує значного доопрацювання національного законодавства стосовно його відповідності положенням Конвенції. Ратифікація Стамбульської конвенції дозволила би експертам Ради Європи контролювати, як Україна виконує взяті на себе зобов'язання, також Україна мала б право вимагати посилення відповідальності для кривдників, що проживають за кордоном.

На основі проведеного дослідження, аналізу наукової літератури та нормативно-правової бази в досліджуваній темі запропоновано низку змін до чинного законодавства, зокрема до Закону України «Про охорону дитинства», Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Закону України «Про освіту», Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також Кримінального кодексу України.

У підрозділі 6.3 «Правове виховання дітей як форма реалізації державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій» підкреслено, що проблема насильства щодо дітей може бути вирішена, передусім, шляхом правового виховання громадян. Подоланню правової неосвіченості громадян, незнання своїх прав, механізму дії закону повинні сприяти засоби масової інформації шляхом широкого висвітлення проблем насильства щодо дітей, пропагування ідей ненасильницького розв'язання конфліктів, що виникають у суспільстві, популяризації Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», стимулювання громадськості, органів державної влади, органів місцевого самоврядування до його ширшого застосування.

Наголошується на необхідності модернізації правового виховання в усіх навчальних закладах України. Удосконалювати педагогічні правовиховні технології потрібно шляхом визначення критеріїв ефективності правоосвітньої діяльності, розроблення Типових програм правової освіти дітей, збільшення часу та відповідальності викладачів за результати правовиховної діяльності, створення відеокурсів, фільмів, комп'ютерних програм з правової проблематики тощо. Окрім того, необхідно залучати громад-

ськість до участі у правовому вихованні в сучасній Україні на усіх етапах її здійснення. Реалізація викладених пропозицій щодо правового виховання дітей дасть змогу ефективніше здійснювати державну правову політику відповідно до її основних пріоритетів – захисту прав і свобод людини та громадянина.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у комплексному аналізі адміністративно-правових проблем формування та реалізації державної політики України у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій. У роботі враховано положення чинного законодавства України, міжнародні правові стандарти захисту дітей від насильства та інших протиправних дій. Основні результати дослідження та пропозиції з удосконалення державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій викладено у висновках.

1. На підставі проведеного дослідження можемо цілком аргументовано стверджувати, що насильство є глобальною суспільною проблемою, яке заповнило усі сфери людського існування: політичну, економічну, духовну. Його прояви — революція, війна, масові убивства.

У світі йде активний пошук шляхів розвитку цивілізації. Пошук здійснюється в різних сферах: філософії, мистецтві, науці. Тому стратегія ненасильства — важливий показник рівня морального розвитку суспільства. Проблема насильства над дітьми не є новою для нашої держави. Уся історія людства наводить переконливі приклади поширеності насильства стосовно дітей в усі історичні епохи. Проте, поряд із насильством над дітьми в усі часи існували приклади запобігання цьому явищу.

Основним завданням держави є створення світу, в якому б діти мали можливість рости, вчитися, бути захищеними від будь-яких видів насильства. Прийняття нового закону або десяти нових законів про протидію насильству, вочевидь, не зупинить це ганебне явище. Важливим аспектом цієї проблеми є готовність самого суспільства говорити про насильство та інші протиправні дії щодо дітей, а також бажання застосовувати ненасильницькі способи вирішення конфліктних ситуацій.

Діти через свій вік не можуть бути повністю захищені від порушення їхніх прав та інтересів в суспільстві. Тому захист їхніх прав і законних інтересів має бути одним з пріоритетних напрямів державної політики будь-якої держави. В Україні основна проблема державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій полягає у відсутності комплексного підходу, обмеженості фінансових ресурсів, які спрямовуються на формування та реалізацію державної політики.

Очевидно, що повноцінно захистити дітей від насильства тільки за допомогою кримінального законодавства неможливо. Ефективність вирішення цієї проблеми лежить у площині комплексного впливу на феномен насильства. Важливу роль в цьому відіграє державна політика, що задає вектор потрібного впливу, забезпечує роботу усього механізму державного управління.

2. Насильство щодо дітей — це будь-яка умисна, протиправна дія, або бездіяльність, або погроза застосування дії, або бездіяльності психологічного, економічного, фізичного, сексуального характеру щодо дитини в сім'ї або поза нею, якщо ці дії завдають моральну чи матеріальну шкоду, шкоду фізичному, психічному здоров'ю, моральному розвитку дитини, у тому числі: систематичне насильство (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне) одних дітей над іншими, вчинення насильства в будь-якій формі у присутності дитини.

Зниження рівня насильства стосовно дітей передбачає вплив на різні категорії, які умовно можна поділити на групи: діти, батьки, учителі, структури, що відповідають за масове формування суспільних цінностей (державні інститути, засоби масової комунікації).

Діти часто не знають, що вони повноправні особи і мають право на захист і допомогу держави. Вони не знають, в які органи слід звернутися за захистом, які соціальні установи можуть надати їм допомогу. Не всім дітям відомо і зрозуміло, що насильством можна назвати будь-які дії, що принижують гідність людини (образу, погрози), а не тільки зґвалтування або побиття. Проте, з іншого боку, неможна ознайомлювати дітей з їхніми правами (які одночасно є обов'язками батьків додержуватися цих прав) поза розглядом проблеми обов'язків самих дітей. Адже тлумачення дітьми їхніх прав може бути непередбачуваним.

3. Доведено, що детермінанти, що зумовлюють насильство над дітьми, є взаємозв'язком внутрішніх умов та причин, що детермінують насильницькі дії. Водночас не варто виділяти якусь загальну «основну» причину та умову, що вичерпно пояснювала б скоєння насильства чи інших протиправних дій стосовно дітей. Недоречно також створювати універсальний каталог причин. Досліджуючи причини насильства над дітьми, необхідно враховувати, що насильство як соціальне явище має соціокультурну обумовленість. Соціальні фактори (соціально-економічне становище сім'ї, безробіття) є причинами стресу, що призводить до насильства. Окрім того, насильство слід розглядати як результат, наслідок життєвого досвіду правопорушника.

4. Толерантне ставлення до насильства та інших протиправних дій стосовно дітей в Україні є складним питанням. Специфікою проблеми дитячої праці в Україні є терпиме для українців ставлення до експлуатації

праці дітей. Саме тому чітка і зважена державна політика захисту дітей від найгірших форм дитячої праці є фундаментальною базою і відправною точкою у боротьбі з експлуатацією дітей в Україні.

Обґрунтовано необхідність запровадження кримінальної відповідальності за купівлю, обмін, розповсюдження, збут і зберігання матеріалів, що містять дитячу порнографію, зокрема, в Інтернеті. Окрім того, необхідно вдосконалити практику розгляду справ про сексуальне насильство над дітьми в судах.

Сучасні педагоги, психологи для опису явища насильства серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів використовують різні визначення, такі як: насильство, третирування, цькування, булінг. Основною проблемою булінгу в навчальному закладі є не тільки його масовість, а й водночас і небажання вчителів звертати увагу на насильницькі дії дітей, просте ігнорування цієї проблеми в освітньому середовищі.

В сучасних умовах школа має виконувати нові функції, що зумовлені мінімізацією негативних впливів на учнів, зокрема навчити ненасильницькій взаємодії учнів. Вирішувати ці завдання мають усі учасники навчального процесу (учні, вчителі, адміністрація школи, соціальний педагог, практичний психолог, батьки, шкільний офіцер поліції). Окрім того, для вирішення вищезазначеної проблеми необхідно збільшити фінансування та підтримати інноваційні освітні проекти, що спрямовані на вдосконалення соціально-педагогічної діяльності школи, на посилення її соціально-виховного аспекту, зокрема на профілактику насильства у школі.

5. Основними напрямками державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій в Україні є: профілактична діяльність органів та установ, які здійснюють заходи щодо запобігання насильству; здійснення кризового втручання відповідних органів та установ, до яких звернулася жертва насильства; довгострокова психосоціальна реабілітаційна діяльність, спрямована і на об'єкт, і на суб'єкт насильства.

Сім'я і держава — важливі суб'єкти захисту дітей від насильства та інших протиправних дій. Проте, сім'я часто занадто слабка, позбавлена необхідних ресурсів, не здатна приймати рішення у випадках, де насильство вкоренилося як соціальний феномен. Натомість держава, навпаки, стоїть між двома дилемами: ширшим застосуванням репресивних заходів і соціальною політикою, що надто дорого обходиться.

Необхідно законодавчо закріпити правові та організаційні засади взаємодії всіх суб'єктів захисту дітей від насильства та інших протиправних дій з чітким розмежуванням їхніх повноважень. На жаль, як показує практика, один співробітник органу Національної поліції часто безсилий перед сімейним конфліктом без узгодженого механізму взаємодії з іншими державними органами і громадськими організаціями.

Втручання уповноважених підрозділів органів Національної поліції на ранніх стадіях профілактики насильства є ефективнішим заходом у боротьбі з насильством щодо дітей, ніж будь-які запобіжні програми. Однією з переваг такого раннього втручання може бути перерозподіл коштів на реалізацію інших корисних для суспільства програм. Окрім того, це дозволить економити час і кошти, що витрачаються судовими установами, соціальними і правоохоронними органами на боротьбу з насильством щодо дітей.

6. Доведено, що офіційні показники правопорушень, які подають відповідні органи, не відповідають реальному стану речей. Реальний стан правопорушень в країні характеризується негативними тенденціями, пов'язаними із зростанням і кількісних, і якісних показників правопорушень.

«Невидимість» проблеми насильства щодо дітей в Україні засвідчує, насамперед, відсутність достовірної статистики. В Україні, на жаль, не була широкою застосування практика перевірки офіційної статистики за допомогою альтернативних джерел. Діти-жертви незаконного насильства найчастіше не скаржаться на протиправні дії щодо них. Всі виявлені випадки залишаються латентними і не враховуються чинною системою реєстрації правопорушень.

7. Запровадження сучасних форм і методів боротьби з насильством стосовно дітей, які ґрунтуються на кращих міжнародних практиках, потребує розробки не лише моніторингу ефективності законодавства, але й моніторингу ефективності самої діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Критерієм ефективності роботи цих суб'єктів може бути зростання загальної кількості звернень з приводу вчинення насильства стосовно дітей. Ця тенденція буде беззаперечним доказом зростання довіри до правоохоронних органів, підвищення їхньої поінформованості щодо можливості отримання допомоги та зниження загальної толерантності до насильства в суспільстві. Окрім того, критерієм ефективної превентивної роботи зазначених суб'єктів може бути зменшення частки повторних звернень з приводу вчинення насильства стосовно дітей, своєчасність та ефективність наданої допомоги, неупередженість та об'єктивність ухвалених рішень.

8. Констатовано, що привернення уваги громадськості до такого негативного явища, як насильство в сім'ї, має вирішити проблему байдужості населення. Адже байдужість суспільства є одним із чинників, що «заганяє» насильство всередину сім'ї.

Однак загалом стосовно засобів впливу на насильників думки експертів розділилися: одні виступають за запровадження жорсткіших санкцій, інші пропонують обмежитися легкими формами покарань. Проте з досвіду західних держав, що вже пережили так звану «світову кризу пока-

рань» (дотримання стратегії, за якої намагалися зменшити рівень насильства в суспільстві за рахунок підвищення репресивності права), відомо, що така стратегія виявилася неефективною.

Зазначені обставини певним чином підтверджують той факт, що злочинність, локалізуючись в сім'ях, сприяє деградації і десоціалізації особистості, відкриває шлях неконтрольованому насильству. Організація Об'єднаних Націй визнала сімейне насильство «епідемією» світового масштабу, що руйнує сім'ю, завдає величезної шкоди психіці дітей.

Проблема насильства в сім'ї може бути вирішена, передусім, завдяки загальному підвищенню матеріального рівня життя населення, ліквідації безробіття в державі, а також застосування заходів примусового лікування від алкоголізму та наркоманії, забезпечення зайнятості дітей у безкоштовних гуртках, культурних і освітніх закладах.

9. Узагальнюючи досвід зарубіжних країн у сфері захисту дітей від насильства, відзначимо, що ця робота проводиться в таких напрямках: розуміння захисту дітей від насильства як важливої частини державної політики; розроблення і прийняття національних законів, розроблення державних і локальних програм, що спрямовані на запобігання насильству щодо дітей; створення єдиного контрольного органу у сфері захисту дітей від насильства; активна участь громадськості у сфері захисту дітей від насильства. Важливе значення відіграють спеціально розроблені стратегії, що включають в себе різні освітньо-профілактичні програми, програми батьківської просвіти, програми психологічної реабілітації та адаптації дітей.

10. Доведено необхідність запровадження кримінальної відповідальності за розміщення та розповсюдження в мережі Інтернет інформації, що містить дитячу порнографію, сцени насильства, комерційну експлуатацію щодо дітей, а також фактів грумінгу та кібербулінгу над дитиною, внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого. Для доведення факту насильства щодо дітей у мережі Інтернет необхідно подавати як доказ висновок експерта про проведення експертного дослідження веб-сторінки або подавати знімки екрана (скріншоти), які відображають інформацію, що стала причиною конфлікту.

Залучення батьків, учителів, громадських організацій, державних установ, інтернет-провайдерів, журналістів до різних заходів захисту дітей від насильства в Інтернеті — запорука успіху у важливій справі забезпечення впровадження справжніх моральних цінностей, гармонійного і безпечного навчання та виховання повноцінного громадянина сучасного суспільства.

11. Проблема насильства щодо дітей може бути вирішена, передусім, через правове виховання громадян, підвищення матеріального рівня життя населення, ліквідацію безробіття в країні, фінансування програм підтримки сім'ї, збільшення кількості спеціалізованих служб підтримки постраждалих

осіб. Подоланню правової неосвіченості громадян, незнання своїх прав, механізму дії закону мають сприяти засоби масової інформації, широко висвітлюючи проблеми насильства щодо дітей і привернення уваги громадськості до них, пропагування ідей ненасильницького розв'язання конфліктів, що виникають у суспільстві. В Україні необхідно створити обґрунтовану державну правову політику, а на її основі — концепцію правового виховання населення.

12. Проведений аналіз дозволяє запропонувати:

- стимулювати дослідження проблем державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій в навчальних закладах гуманітарного профілю та сприяти дослідженню ефективності законодавства у вищезазначеній сфері, а також практики його застосування;

- налагодити достатнє і якісне кадрове забезпечення, не допускаючи скорочення в системі органів та установ, які мають здійснювати заходи із запобігання насильства щодо дітей;

- розробити та затвердити спеціальну державну статистичну звітність випадків насильства щодо дітей, а також створити спеціальну систему звітності, використовуючи дані «гарячих ліній» та «телефонів довіри»;

- закріпити пункт «030.050.010 — Домашнє насильство» у Класифікаторі галузей законодавства України;

- вищом судовим інстанціям України необхідно провести узагальнення судової практики України у справах, пов'язаних з насильством та іншими протиправними діями щодо дітей, а також розробити рекомендації щодо вдосконалення судової практики;

- провести експертизи законопроектів з погляду дотримання прав дитини, зокрема, захисту дітей від насильства;

- запровадити програму раннього виявлення насильства щодо дітей в сім'ї;

- пропагувати ідею ненасильницького розв'язання конфліктів, що виникають у суспільстві;

- ввести в програми навчальних дисциплін для спеціальності 061 «Журналістика» спеціальний курсу «Насильство і медіапростір»;

- запровадити практику транслявання на телебаченні анімаційних роликів, присвячених проблемі захисту дітей від насильства та інших протиправних дій;

- створити мережу веб-сайтів, присвячених проблемі захисту дітей від насильства та інших протиправних дій. Такі веб-сайти мають містити детальну інформацію про систему органів державної влади, до яких можна звернутися у випадку вчинення насильства щодо дитини, а також іншу важливу інформацію, пов'язану із захистом прав дітей. Започаткувати прове-

дення онлайн-консультацій фахівців, які допомагатимуть дітям, що зазнали насильства, знайти вихід з важкої ситуації;

— запровадити спеціальні онлайн-програми, додатки до смартфонів та сервісів, що дадуть змогу учневі анонімно повідомляти про булінг в навчальному закладі;

— посилити інтенсивність профілактичної роботи із запобігання насильству щодо дітей в громадах, зокрема серед батьків та у шкільному середовищі.

13. На підставі дослідження адміністративно-правових проблем формування та реалізації державної політики України у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій доведено необхідність внесення змін і доповнень до:

1. Кодексу України про адміністративні правопорушення:

— частину 2 ст. 173-2 «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування» викласти в такій редакції: «Ті самі дії, вчинені особою, на яку протягом року було накладено адміністративне стягнення за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, — тягнуть за собою настання кримінальної відповідальності»;

— статтю 173-2 «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування» доповнити частинами 3 та 4 в такій редакції:

«Умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право тощо) педагогами чи іншими працівниками загальноосвітнього навчального закладу або лікувального закладу, внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю дитини».

«Неприйняття з боку посадових осіб та працівників, що здійснюють заходи із запобігання домашньому насильству, належних заходів стосовно запобігання фактів насильства щодо дітей, якщо це спричинило тяжкі наслідки»;

— статтю 173 «Дрібне хуліганство» доповнити частиною 2: «Переслідування, залякування, драгування, що здійснюється з використанням інформаційних технологій (*кібер-хуліганство*)».

2. Кримінального кодексу України:

— розділ 12 КК України доповнити статтею 300-1 «Поширення інформації, що містить дитячу порнографію, сцени насильства, комерційну експлуатацію щодо дітей в мережі Інтернет», в такій редакції: «Розміщення

та розповсюдження в мережі Інтернет інформації, що містить дитячу порнографію, сцени насильства, комерційну експлуатацію щодо дітей, а також фактів грумінгу та кібербулінгу над дитиною, внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого»;

— частину 3 ст. 120 «Доведення до самогубства» викласти у такій редакції: «Доведення дитини до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, примушування до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності, схиляння до самогубства за допомогою електронних засобів зв'язку, таких як стільникові телефони, веб-сайти, соціальні мережі, інтернет-групи (кіберсуїцид)»;

— розділ II «Злочини проти життя та здоров'я особи» доповнити статтею 127-1 «Жорстоке поводження з дітьми» в такій редакції:

«1. Жорстоке поводження з дітьми, тобто вчинення щодо дитини діяння, що має характер катування, тобто умисного заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій, що заподіяло шкоду фізичному та психічному здоров'ю дитини з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі.

2. Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені в присутності інших дітей, щодо двох і більше дітей.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили смерть з необережності чи інші тяжкі наслідки для дитини».

3. Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»:

— статтю 7 «Державна статистична звітність випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» викласти в такій редакції:

«Державна статистична звітність випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі — це форма звітності, яку затверджує спеціально уповноважений орган у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про кількісні та якісні характеристики випадків домашнього насильства і насильства за ознакою статі.

Порядок подання державної статистичної звітності випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі визначає Кабінет Міністрів України».

— вилучити із закону статтю 16 «Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі».

4. Закону України «Про освіту»:

— в статті 6 «Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності», статті 54 «Права та обов'язки педагогічних, науково-

педагогічних і наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу» слова «фізичного або психічного насильства» замінити на «будь-яких форм насильства».

5. Закону України «Про охорону дитинства»:

— статтю 20 «Залучення дитини до національної та світової культури» доповнити частиною 5 в такій редакції:

«Забороняється розголошувати чи публікувати у засобах масової інформації конфіденційну інформацію про дітей, що потрапили у складну життєву ситуацію, якщо поширення такої інформації може завдати шкоду дитині, незалежно від згоди батьків чи інших законних представників дитини»;

— статтю 10 «Право на захист від усіх форм насильства» доповнити частиною сьомою в такій редакції: «Кожна людина має обов'язок повідомляти про вчинені правопорушення щодо дітей, що завдають моральну чи матеріальну шкоду, шкоду фізичному, психічному здоров'ю, моральному розвитку дитини».

14. Прийняти Інструкцію «Про організацію роботи шкільного офіцера поліції». Основні завдання шкільного офіцера поліції: захист прав і законних інтересів дітей — учнів середнього навчального закладу; профілактика бездоглядності, правопорушень серед учнів середнього навчального закладу; проведення індивідуально-профілактичної роботи з учнями та їхніми батьками; ужиття заходів для запобігання та припинення насильства щодо дітей в сім'ї, в навчальному закладі між дітьми, а також профілактика фактів грумінгу та кібербулінгу над дитиною; сприяти проведенню процедури шкільної медіації; забезпечення охорони громадського порядку під час проведення культурно-розважальних та спортивних заходів, в яких беруть участь діти, які навчаються в навчальному закладі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Лесько Н. В. Державна політика України у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: адміністративно-правові проблеми формування та реалізації: монографія. Київ: Видавництво «Людмила», 2017. 472 с.

Христинченко Н.П. Рецензія на монографію Лесько Наталії Володимирівни «Державна політика України у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: адміністративно-правові проблеми формування та реалізації». Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Сер. економічна. Сер. юридична. 2018. Вип. 19. С. 261–262.

2. Лесько Н. В. Загальна характеристика правового статусу Уповноваженого Президента України з прав дитини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. юридична. 2015. № 827. С. 74–78.*

3. Лесько Н. В. Правове регулювання захисту дітей від негативного впливу Інтернету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. юридична. 2016. № 850. С. 49–53.
4. Лесько Н. В. Загальна характеристика статусу суб'єктів попередження насильства в сім'ї. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. юридична. 2016. № 837. С. 87–91.
5. Лесько Н. В. До питання вдосконалення адміністративної відповідальності за вчинення насильства у сім'ї. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 26. С. 65–70. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2016/04/lesko_26.pdf.
6. Lesko N. V. State policy on domestic violence prevention: the notion and current situation. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 34. С. 32–36. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2016/12/lesko_34.pdf.
7. Лесько Н. В. Правові засади діяльності спеціалізованих установ для осіб, які вчинили насильство в сім'ї. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. «Юридичні науки». 2016. Вип. 6-2. Т. 1. С. 53–55.
8. Лесько Н. В. Детермінанти, що обумовлюють насильство над дітьми. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. юридична. 2017. № 861. С. 278–283.
9. Лесько Н. В. Спеціальні заходи з попередження насильства над дітьми. *Право і суспільство*. 2017. № 4. Ч. 1. С. 182–186.
10. Лесько Н. В. Досвід зарубіжних країн у сфері захисту дітей від насильства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. «Юридичні науки». 2017. № 4. Т. 2. С. 20–23.
11. Лесько Н. В. Служба у справах дітей як суб'єкт захисту дітей від насильства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. «Право». 2017. № 45. Т. 2. С. 26–29.
12. Лесько Н. В. Функції уповноважених підрозділів органів Національної поліції у сфері захисту дітей від насильства. *Право.ua*. 2017. № 2. С. 75–79.
13. Лесько Н. В. Насильство щодо дітей в глобальній мережі Інтернет. *Науково-практичне юридичне видання «Прикарпатський юридичний вісник»*. 2017. № 3 (18). С. 73–76.
14. Лесько Н. В. Критерії відмежування поняття «насильство» від інших суміжних з ним понять. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 85–87. URL: http://lsej.org.ua/5_2017/25.pdf.
15. Лесько Н. В. Дитяча праця в Україні: проблеми правового регулювання. *Право і суспільство*. 2017. № 5. Ч. 2. С. 123–126.
16. Лесько Н. В. Правові засади протидії торгівлі дітьми в Україні. *Приватне та публічне право*. 2017. № 3. С. 121–124.

17. Лесько Н. В. Проблеми захисту дітей від насильства під час воєнних дій та збройних конфліктів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. «Право»*. 2017. № 46. Т. 1. С. 161–164.

18. Лесько Н. В. Проблеми правового регулювання захисту дітей від насильства в сім'ї. *Держава та регіони. Сер. «Право»*. 2017. № 4 (58). С. 43–47.

19. Лесько Н. В. Захист дітей від насильства в освітньому середовищі України. *Jurnalul Juridic National: teorie si practica*. 2017. № 5 (27). С. 65–68 (Republica Moldova).

20. Лесько Н. В. Правове виховання — важливий напрям державної політики захисту дітей від насильства. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. № 5. Вип. 1. С. 187–191 (Česká Republika).

21. Лесько Н. В. Феномен насильства над дітьми в освітньому середовищі України. *Trajektoriâ Nauki = Path of Science*. 2018. Vol. 4. No 5. P. 1001–1007 (Slovak Republic).

22. Лесько Н. В. Напрями удосконалення державної політики захисту дітей від насильства. *Порівняльно-аналітичне право* : електронне наукове видання. 2018. № 2. С. 232–234.

23. Лесько Н. В. Історичні аспекти становлення проблеми насильства щодо дітей. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1 (22). С. 117–120.

24. Лесько Н. В. Проблеми правового регулювання профілактики правопорушень в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 807. С. 231–235.

25. Лесько Н. В. Правове виховання дітей — важливий напрям профілактики правопорушень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 810. С. 33–37.

26. Лесько Н. В. Правовий статус Уповноваженого Президента України з прав дитини. *Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса)* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29 січ. 2016 р.). Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2016. С. 76–77.

27. Лесько Н. В. Захист дітей від шкідливої інформації в мережі Інтернет. *Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції* : матер. наук.-практ. конф. (м. Львів, 8–9 лют. 2016 р.). Львів, 2016. С. 34–35.

28. Лесько Н. В. Адміністративна відповідальність за вчинення насильства у сім'ї. *Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку* : матер. наук.-практ. круглого столу (м. Львів, 29 лют. 2016 р.) : [у 2 ч.]. Київ, 2016. Ч. 1. С. 31–34.

29. Лесько Н. В. Захист прав дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів. *Міграція: сучасний стан, причини і наслідки* : матер. круглого столу (м. Львів, 27 трав. 2016 р.). Київ, 2016. Ч. 1. С. 32–34.

30. Лесько Н. В. Правове регулювання протидії насильству у сім'ї в Польщі. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 трав. 2016 р.). Львів, 2016. С. 36–37.

31. Лесько Н. В. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки дітей в мережі Інтернет. *IT-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні* : матер. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18 листоп. 2016 р.). Львів : НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 223–229.

32. Lesko N. Determination of offenses among children. *«Litteris et Artibus»* : матер. VI Міжнар. конф. молодих вчених (м. Львів, 24–26 листоп. 2016 р.). Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2016. С. 460–461.

33. Лесько Н. В. Трудова міграція як чинник правопорушень серед дітей. *Міграція між Україною та ЄС: виклик безвізового режиму* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15 груд. 2016 р.). Львів, 2017. С. 166–167.

34. Лесько Н. В. Державна політика зайнятості молоді. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції* : матер. Міжнар. конф. (м. Львів, 28 лют. 2017 р.). Львів : Ліга-Прес, 2017. С. 370–372.

35. Лесько Н. В. Наукові підходи до визначення терміна «насильство». *Теорія і практика розвитку наукових знань (частина VI)* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28–29 груд. 2017 р.). Київ : МЦНД, 2017. С. 20–21.

36. Лесько Н. В. Проблеми психологічного насильства в сім'ї. *Психологія національної безпеки* : матер. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Львів, 25 квіт. 2017 р.). Львів, 2017. С. 90–91.

37. Лесько Н. В. Підходи, які пояснюють причини насильства в сім'ї. *Тенденції розвитку адміністративного права в Україні* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27 квіт. 2017 р.) : [у 2 ч.]. Київ, 2017. Ч. 1. С. 101–102.

38. Лесько Н. В. Застосування альтернативних заходів впливу за вчинення насильства в сім'ї. *Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів* : матер. круглого столу (м. Львів, 15 трав. 2017 р.). Київ, 2017. С. 21–22.

39. Лесько Н. В. Класифікація суб'єктів попередження насильства в сім'ї. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 трав. 2017 р.). Львів, 2017. С. 50–51.

40. Лесько Н. В. Колізії застосування спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї. *Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії*

та практики : матер. наук. семінару (м. Львів, 23 черв. 2017 р.). Львів, 2017. С. 146–150.

41. Лесько Н. В. Боротьба з дитячою порнографією в мережі Інтернет. *IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні* : зб. матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 17 листоп. 2017 р.). Львів : НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 116–123.

42. Лесько Н. В. Щодо проблеми захисту дітей-комбатантів. *Наука у контексті сучасних глобалізаційних процесів* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 19 листоп. 2017 р.). Одеса, 2017. Т. 5. С. 44–46.

43. Lesko Nataly State policy to protect children from violence. «*Litteris et Artibus*» : матер. VII Міжнар. молодіж. наук. форуму (м. Львів, 23–25 листоп. 2017 р.). Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. С. 452–453.

44. Лесько Н. В. Основні напрями удосконалення захисту дітей від насильства в сім'ї. *Сучасні погляди на актуальні питання правових наук* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24–25 листоп. 2017 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. Ч. 2. С. 78–81.

45. Лесько Н. В. Юридичний механізм забезпечення захисту дітей від насильства в освітньому середовищі. *Новітні тенденції сучасної юридичної науки* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 1–2 груд. 2017 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2017. Ч. 2. С. 20–22.

46. Лесько Н. В. Кібербулінг — новітній вид насильства щодо дітей. *Актуальні питання правових та гуманітарних наук в сучасних умовах* : матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 9 груд. 2017 р.). Черкаси : ГО «Центр правової думки», 2017. С. 58–60.

47. Лесько Н. В. Проблеми захисту прав неповнолітніх внутрішньо переміщених осіб. *Моделі допомоги на шляху інтеграції внутрішньо переміщених осіб* : матер. Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Львів, 12 груд. 2017 р.). Львів : ПАІС, 2017. С. 80–83.

48. Лесько Н. В. Правове виховання як форма державної політики держави. *Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 25–26 квіт. 2018 р.). Суми, 2018. Ч. 1. С. 130–132.

49. Лесько Н. В. Правовий статус спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції* : матер. Всеукр. конф. (м. Львів, 27 берез. 2018 р.). Львів : Сполом, 2018. С. 337–340.

50. Лесько Н. В. Правові засади захисту дітей-жертв торгівлі людьми. *Судова влада в Україні та інших державах: історія та сучасність (аспекти права)* : матер. Сьомої всеукр. наук.-теорет. інтернет-конф. (м. Львів, 25 трав. 2018 р.). Львів : Ліга-Прес, 2018. Вип. 7. С. 212–215.

51. Лесько Н. В. Сучасна державна політика захисту дітей від насильства та інших протиправних дій. *Сучасна соціально-економічна система : парадигма, завдання і тенденції* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 120-річчя Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Ніжин, 27 квіт. 2018 р.). Ніжин, 2018. Ч. 1. С. 173–175.

52. Лесько Н. В. Безпека дітей в медіапросторі: правові проблеми. *Психологія національної безпеки і благополуччя особистості* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 26–27 квіт. 2018 р.). Львів : Сполом, 2018. С. 120–124.

53. Лесько Н. В. Щодо проблем ратифікації Стамбульської конвенції. *Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в умовах сьогодення*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. для студентів та аспірантів (м. Київ, 24 жовт. 2018 р.). Київ: ДУІТ, 2018. С. 402–404.

АНОТАЦІЯ

Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2019.

Дисертація присвячена аналізу адміністративно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій як стратегії діяльності держави і суспільства загалом щодо захисту дітей від будь-яких насильницьких дій, що порушують гарантоване Конституцією України право людини на особисту недоторканість. Сформульовано дефініцію державної політики захисту дітей від насильства та інших протиправних дій.

Розглянуто правове регулювання захисту дітей від насильства в сім'ї, правові засади захисту дітей від торгівлі людьми, правові основи захисту дітей від насильства в освітньому середовищі, захист дітей від насильства під час воєнних дій та збройних конфліктів. Проаналізовано правовий статус суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій.

Охарактеризовано адміністративно-правові засади попередження насильства та інших протиправних дія щодо дітей викликаними процесами глобалізації та становленням інформаційного суспільства. Запропоновано запровадити кримінальну відповідальність за розміщення та розповсюдження в мережі Інтернет інформації, що містить дитячу порнографію, сцени насильства, комерційну експлуатацію щодо дітей, а також фактів

грумінгу та кібербулінгу над дитиною внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю дитини.

У дисертації обстоюється позиція створення при Міністерстві соціальної політики України Департаменту з попередження насильства та інших протиправних дій щодо дітей. Аргументовано потребу запровадження державної статистичної звітності випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі як форми звітності, що затверджується спеціально уповноваженим органом у сфері запобігання та протидії домашньому насильству про кількісні та якісні характеристики випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Сформульовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства України в частині, що стосується державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій.

Ключові слова: адміністративні відповідальність, державна політика, дитяча праця, діти, жорстоке поводження, насильство, неповнолітні, кібербулінг, торгівля дітьми.

АННОТАЦІЯ

Леско Н. В. Административно-правовое обеспечение формирования и реализации государственной политики в сфере защиты детей от насилия и других противоправных действий. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2019.

Диссертация посвящена анализу административно-правового обеспечения формирования и реализации государственной политики в сфере защиты детей от насилия и других противоправных действий как стратегии деятельности государства и общества в целом по защите детей от любых насильственных действий, нарушающих гарантированное Конституцией Украины право человека на личную неприкосновенность. Сформулировано определение государственной политики защиты детей от насилия и других противоправных действий.

Рассмотрены правовое регулирование защиты детей от насилия в семье, правовые основы защиты детей от торговли людьми, правовые основы защиты детей от насилия в образовательной среде, защита детей от насилия во время военных действий и вооруженных конфликтов. Проанализировано правовой статус субъектов формирования и реализации государственной политики в сфере защиты детей от насилия и других противоправных действий.

Охарактеризованы административно-правовые основы предупреждения насилия и других противоправных действий в отношении детей, вызванных процессами глобализации и становлением информационного общества.

Предложено ввести уголовную ответственность за размещение и распространение в сети Интернет информации, содержащую детскую порнографию, сцены насилия, коммерческую эксплуатацию в отношении детей, а также фактов груминга и кибербуллингу над ребенком вследствие чего мог быть или был нанесен вред физическому или психическому здоровью ребенка.

В диссертации определено, что эффективность государственной политики защиты детей от насилия и других противоправных действий базируется прежде всего на эффективности норм закона и зависит от действия всего механизма административно-правового регулирования. Эффективность государственной политики защиты детей от насилия и других противоправных действий определяется уровнем достижения поставленных перед ней задач, адекватностью между запланированным и достигнутым результатом.

Аргументировано, что внедрение современных форм и методов борьбы с насилием в отношении детей, основанные на лучших международных практиках, требуют разработки соответствующей системы мониторинга не только эффективности законодательства, но и мониторинга эффективности деятельности субъектов, осуществляющих мероприятия в сфере предотвращения и противодействия домашнему насилию.

Установлено, что несмотря на качественную доктринальную разработку основ профилактической политики, она не получила в государстве закрепления на уровне концепции. Сегодня назрела острая необходимость разработки и утверждения на государственном уровне концепции предотвращения правонарушений, принятие Закона Украины «О предотвращении правонарушений», теоретическое обоснование и закрепление на нормативном уровне системы и видов мер предупреждения правонарушений, процедуры их реализации.

В диссертации отстаивается позиция создание при Министерстве социальной политики Украины Департамента по предупреждению насилия и других противоправных действий в отношении детей. Аргументировано потребность введения государственной статистической отчетности о случаях домашнего насилия и насилия по признаку пола как формы отчетности, которая утверждается специально уполномоченным органом в сфере предотвращения и противодействия домашнему насилию о количественных и качественных показателях случаев домашнего насилия и насилия по признаку пола. Сформулированы предложения по внесению изменений и до-

полнений в действующее законодательство Украины в части, касающейся государственной политики в сфере защиты детей от насилия и других противоправных действий.

Ключевые слова: административная ответственность, государственная политика, детский труд, дети, жестокое обращение, насилие, несовершеннолетние, кибербуллинг, торговля детьми.

ANNOTATION

Lesko N. V. Administrative and legal provision of formulation and realization of the state policy in the area of children's protection from violence and other wrongful acts. – *Manuscript copyright*

Thesis for obtaining the degree of Doctor of Law on the speciality 12.00.07 – administrative law and process, financial law, information law. – Lviv Polytechnic National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2019.

Dissertation is devoted to the analysis of the administrative and legal provision of formulation and realization of the state policy in the area of children's protection from violence and other wrongful acts as strategy of action of government and society in general in regard to children's protection from any violent acts, violating the right of a person to the integrity of the person guaranteed by the Constitution of Ukraine. Definition of the state policy concerning children's protection from violence and other wrongful acts was formulated.

Legal regulation of children's protection from violence in the family, legal basis for children's protection from human trafficking, legal principles of children's protection in an educational environment, children's protection from violence during warfare and military conflicts were considered. Legal status of the subjects of formulation and realization of the state policy in the area of children's protection from violence and other wrongful acts was analysed.

Administrative and legal basis for the prevention of violence and other wrongful acts concerning children caused by globalization processes and the development of informational society were characterized. It is offered to introduce criminal responsibility for placing and spreading in the Internet of the information containing child pornography, scenes of violence, commercial exploitation of children as well as facts of grooming, cyberbullying of a child, as a result of which harm to the physical or psychological health of a child could have taken or took place.

The position of the creation of the Department for the prevention of violence and other wrongful acts concerning children at the Ministry of Social Policy of Ukraine is maintained in the dissertation. The need in the implementation of state statistical reporting of the events of domestic violence

and gender-specific violence as reporting form, that is approved by the specially authorized body in the sphere of prevention and response to domestic violence on quantitative and qualitative characteristics of the events of domestic and gender-specific violence is substantiated. Proposal on making changes and amendments to the current legislation of Ukraine in the part, related to state policy in the area of children's protection from violence and other wrongful acts.

Key words: *administrative responsibility, state policy, child labour, violent treatment, violence, minors, cyberbullying, child trafficking.*

Підписано до друку 03.03.2019 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 1,9.
Зам. № 4. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais.druk@gmail.com; <http://www.pais.com.ua>